

OD GLOBALIZACIONOG VRTLOGA DO GLOBALIZACIJSKE KONGRUENCIJE
KAO ZAKONITOG CIVILIZACIJSKOG ISHODA

*FROM THE GLOBALIZATION MAELSTROM TO THE GLOBALIZATION CONGRUENCE
AS A LEGAL CIVILIZATION RESULT*

Akademik TOMISLAV BANDIN,
Ekonomski fakultet u Subotici

Rezime: Neoliberalistička ekonomska teorija kao ishodište neoliberalizma u praksi ključni je faktor propadanja aktuelne globalizacije. Neoliberalizam, čak uz odmerenu državnu regulativu, uvod je u ubrzaniji posibilitistički slom kapitalističkog načina proizvodnje na istorijskoj trasi civilizacije u budućnosti. Socijalizam kao način dubokih društvenih promena u ekonomiji i celini civilizacije, ujedno je odgovor na testament prirode - očuvanje od propasti planete zemlje i čovečanstva.

Ključne reči: neoliberalizam, himera aktuelne globalizacije.

Summary: The neoliberal economic theory as the result of neoliberalism in praxis is the key factor of actual globalization. Neoliberalism, even with the well-measured state regulation, is the introduction into an increasing possibilistic slowdown of the capitalistic way of production in the historical route of civilization in the future. Socialism, as the way of deep social changes in the economy and civilization on the whole, is the answer to the testament of the nature at the same time - survival from the destruction of Earth and the humankind.

Key words: Neoliberalism, Chimera of Current Globalization.

JEL Classification: B 59; E 19; F 02;
Original scientific paper; Received: March 02, 2009

„Necesse est, ut non modo causae, eventusque rerum sed ratio etiam consaequens nascatur“.

(„Potrebno je znati ne samo povode i ishode zbivanja nego i njihov smisao i uzroke“).

1. UVODNA NAPOMENA

U prethodnim istraživanjima¹, bornirano su u fokusu bile rasprave, ustvari naznake o uzrocima, posledicama i strategijskim ciljevima globalizacije u uslovima kapitalističkog načina proizvodnje i tendencije njegovog zakonitog istorijskog kretanja ka *neoimperijalnim tendencijama u najrazvijenijim zemljama sveta*. Razume se, optika je usmerena na posledice globalizacionog vrtloga na strogo selektivnu problematiku - posledice na nerazvijene (siromašne) zemlje.

Sadržina ovog eseja pretežno je orijentisana na neka *sporna pitanja, moguća rešenja i refleksije* aktuelne globalizacije i njenih mondijalističkih tokova.

Lična optika u stavovima autora je, ipso facto, podložna kritičkom discursu. Ovo i jeste bit ovog eseja.

2. NEOLIBERALISTIČKA EKONOMSKA TEORIJA U PROCESIMA AKTUELNE GLOBALIZACIJE – SMISAO, POSLEDICE, ODRŽIVOST

2.1 SMISAO

Sažeto, neoliberalistička ekonomska teorija predstavlja *intellectus conditio*² ultra-liberalističkog i mondijalizovanog kapitalizma. U pragmatiskom smislu ona predstavlja premisu (*integrum*) politike najrazvijenijih (najbogatijih) zemalja, *zaraženih virusom* maksimalizacije profita u kraćem roku (*profit über alles*) i dominacije širokog spektra u cilju stvaranja uslova za što čvršću poziciju u aktuelnoj epohi, kao i u budućoj, u visokom stepenu neizvesnoj civilizaciji³.

¹ Naučni časopis „Anali Ekonomskog fakulteta u Subotici“, Subotica 17/2007; 19/2008.

² Što apriori ne znači i naučnu pretposlavku, per se.

³ Videti: T. Bandin, „Čovek u globalizacionom vrtlogu - kontekst epohe u toku“, *Anali Ekonomskog fakulteta u Subotici*, 19/2008.

Neoliberalizam šireg teorijskog obuhvata i pragmatike implementacije, okupira i osakaćuje nerazvijene (siromašne) zemlje i to ne samo njihove ekonomije nego i nauku, obrazovanje, kulturu, etc. U težnji izlaska iz ukupne zaostalosti iz sopstvene ljuštore siromaštva, formiranog kolonijalnim ropstvom, periferizacije u odnosu na civilizacijske tokove i uporno nametnute ideologije da iz nerazvijivosti mogu uspešno izaći prihvatanjem neoliberalizma kao *kulta i panaceje* slobodne trgovine, još dublje zapadaju u siromaštvo i u gubljenje sopstvenog duhovnog identiteta (*amerikanizacija*, per excellence)⁴. Pored nametanja prinudom ideologije ovakvog načina izbavljanja iz zagrljaja siromaštva, ne retko je implementaciji doprinosila i *ideolatrija*, zahvatajući tanak pojas iz vrhova vlasti, školovan najčešće na univerzitetima razvijenih zemalja i upotrebljenih u sopstvenoj nerazvijenoj zemlji u interesu bogatih⁵. Lapidarno: smisao, uzroci i posledice neoliberalizma, tog čeda neoliberalističke ekonomske teorije kao fenomena ultraliberalnog i mondijalizovnog kapitalizma (neimperijalizma) na ekonomski i duhovni sektor nerazvijenih zemalja, nalaze se u samom *nukleusu tendiranja kapitalističkog načina proizvodnje ka imperijalnim tendencijama*. Ili, još određenije, neimperijalizam je „rođen“, a idealan okvir i mehanizmi njegovog prodiranja u stvarni život su, pro primo, ekonomski nerazvijene zemlje. Nametanje neoliberalističkog ekonomskog koncepta, ideolatrija i stalna senka prinude vojnom moći (starh⁶), povremeno autonomno upotrebljene, logično izvode na svetsku scenu rast bogatstva razvijenih i dalje siromašnije nerazvijenih zemalja, ad literam⁷.

In summa: implementacija filozofije neoliberalističke ekonomske teorije krajnje sumorno, čak dramatično „slika“ surova stvarnost Helmut Šmit⁸. Ukazujući da „divlji kapitalizam ubija Evropu“, Šmit konstatuje da je na sceni „*kapitalizam divljih zveri*“ i zaključuje da je *čovek potpuno gurnut u stranu*, a da je na *presto postavljeno novo „božanstvo“ - kapital i profit*. Šmitova acromonia je tačna, ali njoj treba dodati široku paletu dominacije. U čemu se ispoljava uticaj neoliberalističke ekonomske teorije dramatičnoj asimetriji stanja i realnih tokova u odnosima između razvijenih (bogatih) i nerazvijenih (siromašnih) zemalja? Principijelan odgovor se krajnje sažeto može svesti na jednu rečenicu: *ignorisanje stvarnosti*. Ovim ignorisanjem poražena je real-

nost (društvena, ekonomska), ali takođe *moral i čovečnost*⁹. Posledice nastupaju - razvoj nerazvijivosti, sve dublje siromašnije nerazvijenih zemalja. Dakle, neoliberalistička ekonomska teorija i pragmatika postavljaju *donarijum* (žrtvenik) za nerazvijeni deo sveta.

Teza pristalica i praklike ove teorije da su nerazvijene zemlje same sebe dovele u stanje siromaštva je *idiotska*. Ali, budući da ova teza nije lansirana bez razloga (interesa), proširena kvalifikacija glasi: *idiotski perfidna*. Ovu rustica veritas. Đordano Bruno je kvalifikovao na sledeći način: „So non é vero, é ben trovato“ („Ako nije istinito, a ono je dobro smišljeno“).

Dramatična stanja u nerazvijenim zemljama traže nova, delotvornija, ekonomski efikasnija i čovečnija rešenja. Pre šire numeričke eksploracije ovog stanja, dovoljna je sledeća nota s indikativnom sintomijom: „Dva džina i četrdeset pet patuljaka“. Naime, 2007. godine *dva* najbogatija čoveka sveta imala su više novca nego što iznosi ukupan BDP 45 najnerazvijenijih zemalja, odnosno, 1% najbogatijih u svetu kontroliše 40% svetske neto vrednosti. „Pecuniae oboediunt omnia“ („Novcu se sve pokorava“).

U intelektualnoj sferi na potezu je ekonomska teorija, a u realnom životu *odustajanje* (svesno ili per mus) od neoliberalističkog koncepta, dakle, primene slobodnog tržišta po svaku cenu. Globalno formulisan zahtev za urgentno novim rešenjima predstavlja *conditio sine qua non* dalje gradnje civilizacije budućnosti na celini planete Zemlje.

2.2 POSLEDICE

„Omnium vitiorum fundamentum avaritio“.

(„Svim manama temelj je lakomost“).

Posledice implementacije neoliberalističke ekonomske teorije usko su povezane, dakle, uslovljene njenom realnošću.

U prethodnoj tački je naznačen *poraz* istinitosti implementacije ove teorije usled ignorisanja stvarnosti. Usled posledica koje proističu iz ove ocene, u raspravu se uvodi nešto širi pogled na uvažavanje stvarnosti u filozofiji ove teorije.

Realistički je indikativan stav E. Reinerta u odnosu na neoliberalistički koncept ekonomske teorije. Reinertov stav je idealna osnova za sopstveni, u visokom stepenu pežorativan stav s dramatičnim posledicama upotrebe ove teorije u stvarnosti. Ukazujući da mnogi ljudi danas

⁴ „Da nam se podare naše želje, često bi zažalili“ (Ezop); Nametenje - ideolatrija - rustica veritas.

⁵ „Kada ekonomisti na najboljim univerzitetima u siromašnim delovima Afrike, zarađuju oko 100 dolara mesečno, a Svetska banka im nudi 300 dolara dnevno kao konsultantima za „pravu veru“, nije začuđujući što se lako malo njih buni“ (E. Reinert, Globalna ekonomija, Beograd, 2006, str. 126).

⁶ Na pitanje tanzanijskog generala upućenog Reinertu (Ibid., str. 129-130) : „Da li nas namerno teraju u nerazvijivost“, upitani je odgovorio: „Iskreno, vidim samo dva moguća odgovora: ili to radi iz neznanja, ili zbog toga što su zli. I kombinacija ovih faktora je moguća, Možda možemo reći da sistem tera da to rade, Mislim da je *neznanje isključeno*, Zlo, ako nije motivisano usled gubitka kolonija (kada je u pitanju SAD ovaj motiv je isključen), ili zasnovan na rasnoj i verskoj mržnji, zahvata uzak pojas konkurentne borbe, etc, nije ozbiljan činilac. Isti rezon deter važi i za potplaćivanje kadrova. Ostaje, dakle, ključni uzrok - *sistem*.

⁷ „Nemate se čega bojati osim samog straha“ (F. D. Ruzvelt).

⁸ Kancelarija Savezne Republike Nemačke (od 1974. do 1982. godine), prenos Šmitovih stavova i ocena, „Tanjug“.

⁹ Prihvatanje neoliberalističkog koncepta od strane nerazvijenih zemalja nije „Božija volja“, nego prinuda razvijenih, koja im se jasno ili zamagljeno nameće, Prihvatanje nametanjem „Božije volje“ ne znači ništa drugo, kako eksplicitno tvrdi Spinoza, nego bežanje u „asylum ignorantiae“ („utočište neznanja“). Bežanje u ovo utočište u enormno neobrazovanim stanovništvu je „prirodna pojava“. Tako, na primer, od 16 zemalja u kojima je procenat pismenosti *ispod* 50% (14. u -Africi i dva u Aziji) ova „prirodna pojava“ je natirel (prirodna osobina, prirodno svojstvo), S druge strane, tanak sloj visoko obrazovanog dela stanovništva lako potpada pod uticaj *novčane* (dolarske) korupcije i dela u prilog onih koji plaćaju, a ne u interesu svojih zemalja (videti fusnotu 5).

žive u *bedi*¹⁰, autor zaključuje da je ishodište ove stvarnosti u veoma sporom vraćanju na realističnu ekonomsku teoriju, dakle, na ekonomiju u kojoj stvarnost ima veću ulogu (Ibid., str. 136), pa kafkijanski prosuđuje¹¹: „Ekonomska teorija je takva *da načisto umreš od nje*“ (podvukao – T. B.).

Implementacija ove i ovakve teorije u ekonomskoj praksi, posebno u odnosima razvijenih (bogatih) i nerazvijenih (siromašnih) zemalja (naročito od strane SAD, Svetske banke, Međunarodnog monetarnog fonda i Svetske trgovinske organizacije)¹², služeći bogaćenju bogatih zemalja s izrazitim *imperijalnim tendencijama*¹³, nije dovela je do daljeg siromašenja nerazvijenih zemalja. Prema podacima Međunarodne organizacija rada (MOR) 1,37 milijardi ljudi ne živi s približno dva (2) dolara dnevno (oko 3,700 dolara mesečno), a ova populacija predstavlja 47,4% zaposlenih u svetu; 2006. godine je bilo 195,2 miliona nezaposlenih (očekuje se da će samo u 2009. godini bez posla ostati preko 50 miliona ljudi). Deset miliona ljudi godišnje umre od gladi¹⁴, itd. Da nije tako, bio bih prvi koji bi napisao ne da umreš od takve teorije (Reinert), *nego da se, u pežorativnom smislu*, „okrutnoj nevinosti“ (Harington) tvoraca neoliberalističke ekonomske teorije *nasmeješ s puno gorčine*.¹⁵

¹⁰ Osim Reinerta, na ovu oporu stvarnost ukazuju MOR, kao i određeni broj drugih kompetentnih autora, od kojih navodim samo neke, argumentima najubedljivije: Džozef Stiglic, „Protivrečnosti globalizacije“, Beograd, 2002; Ulrich Beck, „Moć protiv moći u doba globalizacije“, Zagreb, 2004; Žan-Mari Pelt, „Zakon džungle“, Beograd 2005; Žan-Fransoa Rišar, „Tačno u podne“, Beograd, 2008. Ovi autori kao da su poslušali savet Martina Lutera Kinga: „Onaj koji pasivno prihvata zlo umešan je u njega kao i onaj koji ga čini“.

¹¹ Kafkijanski ima značenje terminus medius, dakle, kada je pojedinac nemoćan usled pritiska vlasti. Pri tome, „vlast“ treba razumeti kao vladavinu, odnosno preovlađujuću vladavinu neoliberalističke ekonomske teorije u implementaciji.

¹² Stojim čvrsto na stanovištu da se bez ograde može izvesti ocena da u SAD-e glavni protagonista ove tendencije u praksi zadnjih pedesetak godina, *Zakonito ili paradoks?* Zakonito, par excellence, U čemu je tada od značaja uvođenje termina paradoks? Prvi, važan, ali na istorijskoj trasi ne i najvažniji odgovor je: *istorija razvoja SAD-a*. Razvoj SAD-a ima svoju istorijsku putanju, koju kao krajnju verziju formiraju *dva* pola: *izlacionizam-ultra liberalizovani i modijalizovani kapitalizam* (neoimperijalizam), Sledi šire obrazloženje ove putanje,

Koren istorijskog bivalentnog (bar u osnovi) razvitka nalazi se u Monrovoj doktrini (James Monroe, 1758-1831, Peti predsednik pržave, Suština doktrine se nalazi u odbijanju mešanja evropskih zemalja (posebno Velike Britanije) u poslove SAD-a, Prihvatanjem Monroove doktrine, SAD-e su prihvatile teoriju izolacionizma, ekonomska suština se svodi na pretpostavku njene samodovoljnosti za razvoj (prostranstvo, prirodni resursi, etc), brz tempo razvoja zakonito je vodio u *otvaranje* prema vetu, a, potom, na osnovu ekonomske i vojne moći u *ekspanziju* na mnogim geografskim tačkama planete, Dakle, SAD-e kao ekonomski i vojno najmoćija zemlja sveta zakonito tendira ka neoimperijalizmu, Razume se, kada je SAD-e primarni, ne znači da je i jedini protagonista navedene tendencije, Ona je globalna kada su u pitanju najrazvijenije zemlje sveta, Ova tendencija se već sada nazire kod velikih, naglo razvijajućih zemalja,

¹³ Neke zemlje Latinske Amerike su bile najbogatije, kako navodi Reinert (ibid., str. 109), kada su štitele neefikasnu industriju, Kada su, dakle, prema Svetskoj banci pogrešno radile, Imali u ovoj praksi *suprotstavljanja* poruka za Srbiju? (videti fusnotu 27),

¹⁴ Budući da je Rišarova studija objavljena 2002. godine, da njegovog navoda, više od 800 miliona ljudi pati od gladi, danas se procenjuje na oko 1 milijardu,

¹⁵ Dž. Stiglic (delo navedeno u fusnoti 10), navodeći neke efekte globalizacije, ukazuje: „Za mnoge u zemljama u razvoju globalizacija nije donela obećanu ekonomsku korist“. U ovom kontekstu, krajnje je dramati-

čan slog autora: „siromaštvo je takođe *ubica*“ (str. 19 - podvukao T. B.). Autor narativno potvrđuje činjenicu da u svetu od gladi umire oko 10 miliona ljudi.

U odnosu na podatke o siromaštvu naroda koje iznosi MOR(2006), još dramatičnije stanje prikazuje Ž. M. Rišar, čiji su podaci sledeći: 1,2 milijarde ljudi u svetu živi u krajnjem siromaštvu, s manje od 2 dolara dnevno. U Africi većina naroda živi s manje od 60 centi dnevno (oko 1,000 dolara mesečno). Blizu tri (3) milijarde ljudi živi s manje od 2 dolara dnevno, a ova populacija predstavlja polovinu svetskog stanovništva (6,6 milijardi). Više od 800 miliona ljudi pati od gladi i neuhranjenosti. Na osnovu ovih podataka, autor (višegodišnji potpredsednik Svetske banke za Evropu) zaključuje: „Šokantno je koliko je siromaštvo u svetu ukorenjeno i rasprostranjeno“. Kada se imaju u vidu naznačeni, kao i neki drugi podaci (nedostatak pijaće vode, električne energije, etc.) o ukupnom poraznom stanju u nerazvijenim zemljama, a oni su posledica i primene koncepta neoliberalnog i modijalizovanog kapitalizma, tog *monstruma tragedije* nerazvijenih zemalja, nema čak ni kao metafore, dakle, figurativno, osnova za bilo kakav smeh ili, određene, podsmeh neoliberalističkoj ekonomskoj teoriji i realnosti njene primene. Zbog toga sam i upotrebio izraz da se ovoj teoriji „nasmeješ s puno gorčine“.

2.3 HOBIZAM¹⁶ - APODIKTIČKI UVOD U ANTITEZU NEOLIBERALIZMA¹⁷

Kreatori teorije neoliberalizma su veoma dobro znali, dakle a priori, ili u nešto manje rigidnoj formulaciji mogli pretpostaviti moguće posledice njene aplikacije, u prvom redu u odnosima između razvijenih i siromašnih zemalja. Obrnuta logika nije prihvatljiva. Nije prihvatljivo da su postulati ove ekonomske teorije uspostavljene iz primenjene prakse neoliberalizma, i ako su posledice bile unapred poznate, ona je svesno, dakle, interesno stavljena u funkciju krupnog, ekonomski *kervoždnog* kapitala u cilju sticanja što većeg (princip maksimizacije) profita kompanija i politike dominacije razvijenih zemalja svim sredstvima (makijavelizam), pa, dakle, i vojnim (Avganistan i Irak u aktuelnom vremenu). Nekonrolisano ostvarivanje ovih ciljeva imalo je dramatičnu posledicu: *pauperizacija i dubovna mutilacija* narodnerazvijenim, dakle, izuzetno siromašnim zemljama (slika u nastavku).

član slog autora: „siromaštvo je takođe *ubica*“ (str. 19 - podvukao T. B.). Autor narativno potvrđuje činjenicu da u svetu od gladi umire oko 10 miliona ljudi.

¹⁶ Kada saglasno promovisanom načelu slobodne trgovine izostane normativna (zakonima ili obavezujućim međunarodnim aktima) regulatorna uloga države i međunarodnih institucija (obavezujuća akta Ujedinjenih Nacija), na scenu stupa svojevrsni *hobizam*, Dakle, „Bellum omnium contra omnes“ (Tomas Hobs, 1588-1679). Osnovnu premisu Hobsa predstavlja stav da je u Čovekovom interesu da izađe iz prirodnog stanja, u kojem svako vodi rat protiv svakog i da kroz duštveni ugovor formira *državu*. Po Hobsovoj tezi, država postaje osnov *reda i mira*, time i napredka civilizacije. Nosilac državne vlasti treba da ima apsolutnu i nedeljivu vlast, dakle, pravo da odlučuje o svim pitanjima.

¹⁷ Način formulisanja podnaslova treba razumeti kao metaforu o isključenju regulatorne uloge države unutar sopstvene ekonomije i odnosa između država (per casum obliquum).

U tekstu prethodne tačke upotrebio sam formulu Haringtona „okrutna nevinost“. Smisao, ali i hipokriziju ove sintagme treba razjasniti. Potrebno je izvršiti njenu analizu u koordinatima podele ekonomskih teorija koju je formulisao Torstejen Volben. Volben ekonomske teorije deli na: ezoterične (1) i pragmatične i egzoterične (2). Pri tome, ezoterične mogu da prate nerazvijene, a pragmatične i egzoterične razvijene zemlje¹⁸.

Povodom stava da nerazvijene, dakle, siromašne zemlje moraju da prate ezoterične teorije, od interesa je otvoriti kraću raspravu o stavovima Koste Josifidisa na ovu temu.

U relativno prihvatljivom nivou, dakle, ne u celini, može se načelno prihvatiti sledeći stav autora: „sintagma slobodno tržište je prilično sumnjivo i protivrečno, s obzirom na uočeno istorijsko iskustvo, osobito u razvijenim ekonomijama zemalja, da se sloboda tržišta nameće kao standard slabijim akterima na međunarodnom tržištu, dok se moćne ekonomije ponašaju saobrazno svojim strategijskim i/ili trenutnim interesima u zaštiti pojedinih sektora, grana ili delatnosti. Dvostruki standardi u svetskoj ekonomiji ne idu u prilog afirmisanju filozofije i prakse neoliberalizma i izazivju *podozrenje* (podvukao T. B.) u ekonomski slabije razvijenim privredama“¹⁹.

Formulacija „podozrenje u ekonomski slabije razvijenim privredama“ prihvatljiva je načelno, ali zbog teških posledica uslovljenih slobodnom trgovinom²⁰ i tržišnim silama²¹ nije potpuna i time određeniji kvalifikativ kada su u pitanju nerazvijene zemlje. Naime, nije samo u pitanju podozrenje, nego, u prvom redu, objektivno veoma mala mogućnost *odbijanja* (neprihvatanja) nametnutog korpusa rešenja koji dikтира koncept i praksa neoliberalizma. Pored ekonomskih i neekonomskih pritisaka, na mogućnost odbijanja utiče i često formiranje masovne svesti da je primena ovog koncepta ishodište i pretpostav-

ka ubrzanijeg razvoja i rasta životnog standarda stanovništva (primenom instrumenata socijalne psihologije u koje je snažno utkan demonstration effect najčešće kao „američki san“, američki potrošački način života)²².

Naznačena pretpostavka ne samo da se ne ostvaruje (osim onih zemalja u prošlosti, koje su bile nerazvijene, a od političkog interesa je njihov ubrzan razvoj, recimo Južna Koreja), nego njihovo siromaštvo postaje sve dublje i tragičnije. Izvedena konstatacija je dovoljno ilustrativna, što potvrđuju podaci o prosečnoj kupovnoj moći po stanovniku (2005. godina). Prosečna kupovna moć u svetu iznosi 9.920 dolara. U razvijenijim zemljama 31.580, u zemljama G8 33.420, a u Africi 2.390 dolara, Dakle, kupovna moć po glavi stanovnika u Africi je niža 3,7 puta u odnosu na svetski prosek, 13,3 puta u odnosu na razvijene zemlje i 14 puta u odnosu na zemlje G8 (kupovna moć po glavi stanovnika predstavlja 7,2% u odnosu na zemlje G8). Podaci o bruto društvenom proizvodu (u milijardama dolara u 2005. godini) pokazuju *potpunu uslovljenost* kupovne moći s nivoom BDP. Svet 41.250, razvijene zemlje 32.430, zemlje G8 25.970, a u Africi 690. Bruto društveni proizvod u Africi predstavlja svega 1,68% u odnosu na svetski prosek.

Dolazimo do tačke kada je potrebno postaviti kardinalno pitanje: *da li je neoliberalistička ekonomska teorija (i ekonomska politika) doživela fijasako?*

Dramatični podaci o širenju raspona u razvijenosti razvijenih i nerazvijenih zemalja (dalje bogaćenje - dalje siromašenje) u svetskim razmerama kao posledica primene neoliberalističkog koncepta u ekonomskim odnosima, pokazuju, kako zaključuje Reinert, da ako globalizacija ne dođe u pravo vreme, što pretpostavlja relativnu ravnotežu nivoa razvijenosti zemalja uključenih u aranžmane slobodne trgovine, proizvodi efekat da se *nerazvijene zemlje specijalizuju za dalje siromašenje*, a razvijene za *dalje bogaćenje*. Ove činjenice pouzdano indiciraju odgovor na postavljeno pitanje: da li je neoliberalistička ekonomska teorija i paksa kao njen produkt doživela fijasako. Pri tome, da dramatika poprimi *žig ironije*, ova teorija i praksa udarila je u same temelje i ekonomija razvijenih zemalja, posebno SAD, dakle, u ekonomiju zemlje u kojoj je rođena i najgrublje i najobuhvatnije u svetskim razmerama zastupljena. Aktuelna ekonomska kriza, i ako će oslabiti moć, pro primo

¹⁸ Etimološko značenje termina, Ezoteričan=unutrašnji; egzoteričan=spoljni.

¹⁹ K. Josifidis – A. Lošonc, Neoliberalizam - sudbina ili izbor, Novi Sad, 2007, str. 14.

²⁰ Slobodna trgovina se, s pravom po mojoj oceni, može staviti u znake navodnika. Obrazloženje nije potrebno, jer potvrdu daje sam neoliberalistički ekonomski koncept.

²¹ Bil Gejts je na Svetskom ekonomskom forumu u Davosu (2008) istakao: „Srž kapitalizma je da lični interes služi opštem interesu. Maksimalizacija profita jeste osnovna misija kapitalističkog biznisa, ali to ne bi trebalo da znači da je čovek samo mašina za pravljenje para“. Zbog toga se Gejts zalaže sa „kreativno podešavanje“ sistema, tako što bi njegovoj osnovnoj misiji (pravljenju profita) bila pridodata još jedna: „unapređivanje života onih koji *nemaju koristi od današnjih sila tržišta*“ („Politika“, 9. februar 2008 - podvukao T. B.).

²² „Podozrenje sigurno postoji, ali stvarnost (a ovo je ključni defekt neoliberalističke ekonomske teorije) koja je factotum, apsolutni je kvalifikativ. Tako, na primer, Reinert (Ibid., str. 123, navodi: „Slabe industrijske države, bile su izložene šok terapiji ponekad se otvarajući za slobodnu trgovinu preko noći. Nacije kao što je recimo Mongolija, izgubile su oko 90% svoje ne tako male industrije u roku 2-3 godine“. Sličan potres su doživle i mnoge nerazvijene afričke, latino američke i azijske zemlje. Ovakav šok je zadesio i mnoge istočno-evropske zemlje u tranziciji. Srbija, i ako je imala nešto drugačiji tok tranzicije, takođe je doživela *deindustrijalizaciju*. Ključni činilac je pri tome, krajnje brzopleta i neodgovorna privatizacija u zemlji pogođenoj ekonomskom blokadom, gubitkom kontrole na delu svoje nedeljive teritorije (Kosovo i Metohija) i u svesti zaposlenih *umetnutim samoupravljanjem*. Ukoliko Srbija, nakon otvaranja prema tokovima *slobodne trgovine*, za sada prema Evropskoj Uniji, a kada postane član Svetske trgovinske organizacije integralno, ne *zaštiti* svoju već ozbiljno *osakaćenu* industriju, postavlja se pitanje, ali i *strah čeka li nas*, figurativno, *cygni cantus* (labudova pesma) industriji i razvoju an blok, dakle, slučaj Mongolije i velikog dela zemalja Južne Amerike.

ekonomsku u razvijenim zemljama, preliva se i na nerazvijene, što će njihovo siromaštvo učiniti još dubljim. Zbog toga, *smena* neoliberalističkog koncepta ekonomske politike i teorije koja je koncept iznjela, *neće biti proizvoljan nego zakonit proces*.

Kada se neoliberalistička teorija i praksa ocenjuju objektivno, dakle, putem pozitivnih i negativnih efekata u praksi, ona u ovoj eri civilizacije predstavlja *incident*, koji je *prinudom* proizveo ultra-liberalni i mondijalizovani kapitalizam, koji sam, bez ograde, označio imenom *njegove istorijske*, ali u prvom redu sadržajne, saglasne *produkcijom odnosu ovog sistema - neoimperijalizam*²³.

3. EKONOMSKA KRIZA I PROMENE

Aktuelna ekonomska kriza se ispoljava u ovoj deceniji 21. veka, što, razume se, ne znači da njene korene treba locirati na ovo vreme. Uzroci i posledice, koji su se taložili u dužem vremenskom intervalu kao posledica ultra-liberalnog i mondijalizovanog kapitalizma (neoimperijalizma), izvesno donose krupne globalne i sasvim konkretne ekonomske, a time i društvene promene. U prvom redu, saglasno tematici ovog eseja, mislim da će se oformiti i afirmisati *drugačija globalizacija*, koja se neće zasnivati na *amerikaniziranoj* neoliberalističkoj koncepciji²⁴, dakle, u krajnjoj liniji na postulatima neoimperijalizma²⁵.

Liberalizam kao filozofija savremenog kapitalističkog načina proizvodnje, koji je vladajući sistem, osim nekoliko zemalja koje su izuzetak, *biće obuhvatnije kombinovan s regulativnim mehanizmima* nacionalnih država i međunarodnih institucija pod *rigoroznim nadzorom* Ujedinjenih nacija. Odmerena regulatorna uloga države²⁶, dakle ogra-

ničavanje autonomne slobode nacionalnih i transnacionalnih kompanija na unutrašnjem i spoljno-ekonomskom prostoru, može da bude ključni oslonac buduće, drugačije globalizacije. S druge strane, ubrzani razvoj velikih i već danas moćnih ekonomija (Kina, Rusija, Indija, Brazil) i ukupna, dakle, i politička moć ovih zemalja na političkoj sceni sveta, *ograničće integralnu* (celovitu) *dominaciju* SAD na globalnom prostoru. Slobodnija interpretacija bi mogla biti: *američkoj dominaciji mondijalističkog razmera došao je kraj; ona je na izdisaju*.

Kretanja ka multilateralnoj horizontali, dakle, ka ravnoteži snaga u svetu verovatno će usmeriti globalizaciju ka znatno višem stepenu *realističnosti*, posebno na relaciji: razvijene (bogate) - nerazvijene (siromašne) zemlje. Dakle, pravi put utemeljen na praksi drugačije globalizacije je ubrzaniji razvoj nerazvijenih zemalja, a ne *lažirana pomoć*, koja se najčešće pretvara u eksploataciju, dakle, dalje siromašenje. Zbog toga, iskreno, ali i tužno Reinert (Ibid., str. 130) konstatuje: „Možda mi pokušavamo da olakšamo patnju koju u stvarnosti mi sami uzrokuje“. Kolika je patnja ljudi u nerazvijenim zemljama dramatično verno pokazuju podaci Međunarodne organizacije rada i Žan - Fransoa Rišara, navedeni u ovom eseju. I ako ovim podacima „dopune“ nisu potrebne, ipak još jedan podatak. Od 1960. do 2000. godine, udeo najbogatijih, dakle, 20% stanovništva sveta, poraslo je u globalnom dohotku sa 70 na 90%, dok je udeo najsiromašnijih za 20% smanjen - od 2,3% posto na približno 1%²⁷.

Podaci koji demonstriraju siromaštvo i tragediju stanovništva u nerazvijenim zemljama, u krajnjoj civilizacijskoj optici treba da hod istorije vode *počovečenju*. Ovaj civilizacijski zahtev počiva na jasnoj, dakle, naučnoj ekonomskoj teoriji i teorijama njoj konvergentnim, ali i na realnoj i time, poštenijoj praksi.

4. SVET SE MORA OSLOBODITI PER VERZNE DUHOVNE PATOLOGIJE

Stav Piera Karlia („Les Racines dela vidence: reflexions d' une neurobiologiste“, 2002) ukazuje upravo na ovu patologiju: „...mi želimo, da se otarasimo nasilja koje nam smeta, koje je u stanju da naudi našim interesima. U isto vreme, pokazujemo izvesno razumevanje za nasilje koje u krajnjoj liniji služi našim interesima“.

²³ Pored formalizovanih unija kao što je Evropska, verovatno oformljena (stvorena) u dobroj nameri, formiraju si i *neinstitucionalne* unije na temelju kapitala, profita i vojne moći.

²⁴ Od koje u svojoj ekonomiji *odustaje* i njen glavni protagonist SAD. U tekstu „Obama u reformskom zamahu“, dnevi list „Politika“ (26. Januar 2009) donosi tekst Momčila Pantelića u kojem, između ostalog, stoji: „Prioritet mu je (Obami – prim. T. B), međutim, izvlačenje zemlje iz ekonomske krize. Pri čemu su „naznačeni novi prioriteti koji teže uravnotežavanju unutrašnjih kretanja, a istovremeno nagoveštavaju približavanje Amerike delovima sistema evropskih predaka, koji su ovde ranije kritikovani kao „socijalistička (socijaldemokratka) preraspodela dohotka, uz povećan uticaj države na tržišne tokove“. Ujedno, nagoveštavaju se veća ulaganja u popravlanje opšteg stanja nacije i *veća kontrola nad transakcijama giganata*. Čije su olakosti (verovatno lakomost) dovele do najjačeg lokalnog i globalnog potresa posle Velike depresije, kojoj se ove godine obeležava 80-ti rođendan.

²⁵ Ukazujući da je za zagovornika globalizacije ona *progres* ... „koji zemlje u razvoju *moraju da prihvate* ako žele da se uz vidni efekat razvijaju i borbe protiv siromaštva, Dž. Stiglic (ibid., str. 19) konstatuje: „Nažalost, za mnoge u zemljama u razvoju globalizacija nije donela obećane ekonomske koristi. Rastuća podela na one koji imaju i one koji nemaju, povećala je Trećem svetu „*broj strašno siromašnih* (podvukao T.B)“. Još drastičniji stav u delu „Globalizacija“, podnaslov „Argumenti protiv“, Beograd, 2003, navodje Džeri Ma der i Edvard Goldsmit. Posle navođenja sedam ključnih uslova za dobijanje zajmova Svetske banke, sledi zaključak: „normalan logika nam govori da ovakve formule mogu samo da *osakate* jednu zemlju, čineći je *nesposobnom* da preživi - što se uostalom i pokazalo“ (str. 19). Nakon ovakvog zaključka, izvodi se kardinalno pitanje: „Zašto su ove zemlje to prihvatile? U mnogim slučajevima radilo se manje o *poverenju*, a više o *prisili* (str 19. - podvukao T. B.).

²⁶ Kritikujući deregulaciju, Stiglic postavlja logično pitanje: „...Koliko bi trebalo da bude široka regulativa? Ona ne bi smela da guši inovaciju, ali

treba shvatiti da većina inovacija u nekoliko poslednjih godina nije učinila našu (američku – prim. T. B.) ekonomiju efikasnijom. *Dobra regulativa može da pomogne inovaciju i poboljša efikasnost ekonomije*“ („Politika“, 11. decembar 2008). Do sličnog zaključka dolazi i Džerald Selente („Press“, 18. januar 2009). Po mišljenju Selentea, spas za američku ekonomiju je u pokretanju novih produkcionih kapaciteta, koji ide dalje od novih tehnologija za alternativne energije. Opravdanost Selentea potvrđuje i Stiglic („Politika“, 11. decembar 2008) kada konstatuje: „Amerika može izgubiti primat u finansijskom sektoru“. Regulativa u Rusiji ide drugačijom trasom. Ističući da država traži različite puteve u prevazilaženju ekonomske krize, Vladimir Putin (premijer Rusije) zaključuje: „Instrumenti uključuju direktan ulazak države u kapital velikih kompanija“. Pri tome, Putin, ne isključuje mogućnost da ti instrumenti budu u *prilično velikom obimu* (podvukao T. B.) („Politika“, 6. decembar 2008).

²⁷ Videti: U. Beck, Ibid., str. 50.

4.1 FORMALNA LOGIKA I STVARNOST

„Miserum est tacere cogi quod cupias loqui“.
(„Žalosno je bili primoran da čutiš o onom što bi
želeo reći“)

U okviru ove tačke otvara se polemička rasprava s određenim, diskutabilnim stavovima Ulricha Becka. Valja, pri tome, bez ograde konstatovati da neki njegovi stavovi²⁸ i izričita opredeljenja imaju karakter deceptije (podvale).²⁹ Budući da je kvalifikacija temeljena na ad hominem, nju treba kritičkom analizom, dakle, argumentima dokazati. Stavovi i opredeljenja U. Becka implicite reprezentuju, razume se - uz izvesne varijacije, gledišta određenih autorskih krugova, a ozbiljno su disonantni u odnosu na realnost. Neophodna je ratiocinacija (razumno zaključivanje) o njegovim stavovima o *globalizaciji* i imperijalizmu.

U tekstu u prethodnim tačkama jasno se zaključuje da neoliberalizam uveden u praksu proizvodi ozbiljne društvene, ekonomske, moralne i političke posledice. Krunu posledica predstavlja dalje i dublje siromašenje nerazvijenih zemalja. Ono je *succussorius* (potresan) portret efekata ovog koncepta u aktuelnom vremenu. Transpozicija uzročnika potresnog portreta je ideološko, istorijsko i logičko pitanje. Dakle, premeštanje suštinskog uzročnika na subjektum ili *imaginarius*, istorijsko je skretanje u identifikaciji sa stvarnosti na *causa sui*. Zbog toga je transpozicija u ovom smislu neprihvatljiva.

Odgovor na pokušaj subjekcije (podmetanja) i transsupstancijacije (preobražavanja jedne suštine u drugu), in nuce glasi (lični stav): neoliberalizam u teoriji i praksi nije rezultat delovanja pojedinca³⁰ (recimo moćnih političkih lidera), izolovanih socijalnih grupa ili nacionalnih država, nego *kapitalističkog* načina proizvodnje, njegove ultra-liberalne mondijalizovane varijante, odnosno njegovog završnog istorijskog vrha - neoimperijalizma.

Uvodni tekst predstavlja preludijum za kritičku raspravu o nekim stavovima U. Becka o aktuelnoj globalizaciji, a autorovim stavovima sa kojima se kao antipod sučeljava formalna logika i aktuelna stvarnost. Izvođeci zaključak da je „moć prijetećeg neinvestiranja već danas sve prisutna“³¹, autor zaključuje: „Prema tome, globaliza-

cija nije opcija. Globalizacija je ničija vlast (sic. - T. B.). Nitko je nije započeo, nitko je ne može ni zaustaviti, nitko nije odgovoran (sic. - T. B.)“³². Konačan sud je: „Riječ *globalizacija* znači organiziranu *neodgovornost* (sic. - T.B.)“³²

Preliminarni i ujedno decizivan odgovor, dakle, principijelan stav glasi- *formalno logiko* par excellence. Formalnom logikom svesno je iz „igre“ isključena suština: odgovornost kapitalističkog načina proizvodnje, dakle, kapitala usmerenog na maksimalizaciju profita i, kako je u tački 1 naglašeno, imperijalna dominacija (globalna planetarna vlast).

Preliminarni odgovor ima sofisticiran karakter. Potrebna je u ovom, načelno prefinjenom okviru, detaljno ispitati i kritički vrednovati svaki autorov stav. Bek naznačava da globalizacija nije opcija. Pretpostavimo da se sa autorom složimo, otvorenim ostaje pitanje: s kojom, ili preciznije s kakvom globalizacijom. Moj odgovor će biti nešto kasnije formulisan.

U nastavku Beck decidno konstatuje, utvrđuje kao činjenicu da globalizacija nije ničija vlast. Argumenti po autoru su sledeći: „Tražiti nekoga kome bi se mogao obratiti, kome bi se mogao potužiti, protiv koga bi se mogao demonstrirati. Ali nema institucije, nema telefonskog broja, nema e-mail adrese“³³. Ponovo je na sceni leksika *idem per idem*, dakle, formalna logika. Globalizacija je itekako vlast: vlast kapitala usmerenog na određeni cilj, a on je već detektovan. Obrnimo optiku. Ona nije vlast (nezavisno od subjekta) onoga ko ne raspolaže kapitalom sposobnim za investiranje u drugoj zemlji. Subjekt u ovoj, obrnutoj optici nije aktivan akter u globalizacijskim procesima. Ovaj kritički *discurs* završimo, na neki način finalnim (već navedenim) stavom Becka da „riječ *globalizacija* znači organizovanu neodgovornost“³⁴. Teško je razumeti pun smisao konstruisane rečenice. Da bi se shvatila (ukoliko je uopšte moguće) suština ove rečenice kao stava ili čak konstatacije, nužna je „pomoć“ etimologije. Reč organizacija (lat. organisation) znači spajanje pojedinačnih delova u celinu tako da ona bude sposobna za život, dakle, da funkcioniše. Kada je nešto, konkretno globalizacija, organizovana, tada je, saglasno značenju reči, ona usmerena na sposobnost funkcionisanja i time je principijelno odgovorno učinjena. Da je autor naznačio „organizirano *neodgovaranje*“, stav bi bio konvergentan s njegovim zaključkom da globalizacija „nije ničija vlast...“. Autorova leksika je u jezičkom smislu klasična *contradictio in adjecto*. Razume se, problem u datom stavu Becka nije u semantičkoj kontradikciji. Nije u pitanju reč globalizacija. Suština je u globalnoj ekonomiji utemeljenoj na neoliberalističkom ekonomskom konceptu. A ovaj koncept je, bez rezerve, itekako organizovan teorijskom podlogom i, još više implementacijom u praksi. Rezultati njegove primene potpuno potvrđuju činjenice.

kapitalističkog načina proizvodnje. Ali, šta je tada sporno? Sporan je nastavak Bekovog zaključivanja, dakle, psihologizam.

³² Umereniji stav zauzima Kenichi Ohmae („Nova globalna pozornica“, Zagreb, 2007, str. 18): „Nema smisla žaliti se na nju (globalnu ekonomiju - T. B.) ili je tjerati od sebe. Ljudi će se morati naučiti s njom živjeti“.

³³ Ibid., str. 91.

³⁴ Ibid., str. 91.

²⁸ „Moć protiv moći u doba globalizacije“, Zagreb, 2004.

²⁹ Intelektualno je pošteno navesti da se određeni stavovi autora mogu u celini prihvatiti. Ovi stavovi će se navesti u fusnotama pri razmatranju relevantne problematike.

³⁰ „Još jednu reč da bi se izbegli nesporazumi. Kapitalistu i zemljoposjednika ne slikam ni najmanje u ružičastoj svetlosti. Ali se ovde o ličnostima radi samo ukoliko su one oličenje ekonomskih kategorija, nosioci određenih klasnih odnosa i interesa. Moje stanovište, koje razvijanje ekonomske društvene formacije shvata kao prirodno-istorijski proces, može manje nego ikoje drugo baciti na pojedinca odgovornost za prilike čija je on socijalna tvorevina, ma koliko je on subjektivno možda uzdizao iznad njih“ (K. Marks, Predgovor prvom izdanju „Kapitala“).

³¹ Ukazujući da sredstvo prisile transnacionalnih kompanija nije prijeteći ulazak, već prijeteći ne-ulazak investitora, ili njihov prijeteći odlazak“. Nije sporna ovakva logika plasiranja kapitala transnacionalnih kompanija. To je logika lokacije investiranja, koja može da omogući maksimalizaciju profita. Dakle, u pitanju je strogo ekonomska logika izvedena iz suštine

Konačno, o još jednom stavu Becka. Ukazujući na „izvandedemokratske i izvandržavne izvore legitimiteta koji se osniva na samom sebi: usklađivanje se zamenjuje pristankom ili, drugim riječima, u iskustvenom prostoru globalnosti nastaje čudnovati *zakon neukidive imanencije protivljenja*“³⁵. Ovaj citat predstavlja prolog preemptornom zaključku autora. Dakle, „Globalizacija, prema tome, *proždire svoje neprijatelje* (podvukao T. B.)“³⁶. Učinimo kraći osvrt na konstataciju³⁷ „...proždire svoje neprijatelje“. S ovom tvrdnjom U. Becka se u celini slažem. Globalizacija zasnovana na neoliberalističkom ekonomskom konceptu „proždire“ sve koji su protiv nje, dakle, i siromašne i razvijene zemlje. U pitanju je tzv. efekat *katalitičnosti*³⁸, koji treba razumeti u ekonomiji šire i nešto drugačije. Naime, razvijene zemlje „upadom“ putem sistema slobodne trgovine i finansijskog kapitala u ekonomije, pro primo, nerazvijenih zemalja, u cilju maksimizacije profita i dominacije, upropašćujući ove ekonomije, proizvodi s jedne strane, dalje siromašnije, a s druge strane, dalje bogaćenje (bogatije zemlje). Nije, pri tome, od značaja da li su nerazvijene zemlje za ili protiv globalizacije aktuelnog tipa. Ovo „za“ treba shvatiti u smislu koji je jasno određen u tački prvog (podtačka „Hobizam - apodiktički uvod u antitezu neoliberalizma“).

U finalu autor izvodi konačan sud: „Onaj tko je protiv nje, ujedno je i za nju, - za neku drugu globalizaciju“³⁹. Rasprava o prvom delu rečenice je već okončana. U drugoj tački ovog eseja („Ekonomska kriza i promene“) decidno sam naznačio da će se u budućnosti oformiti i afirmisati *drugačija* globalizacija. Dakle, u odnosu na Beckovu formulaciju „druga globalizacija“, koja nije obrazložena sadržinom, pa zbog toga ima isključivo leksički karakter i formalnu logiku (ne prva nego neka druga), moja formulacija „drugačija globalizacija“ (u naznačenoj podtački), iako bornirano,⁴⁰ jasno ocrtava njenu suštinsku promenu u odnosu na sadržinu i, time, posledice aktuelne globalizacije - ona ima *karakier prodora u formiranju nove, realne stvarnosti*.

U uvodnom delu ove tačke eseja naznačena je rasprava o Beckovom stavu o *imperijalizmu*. Ključni stavovi autora se mogu svesti na dva njegova gledišta. Ukazujući da je glavna poluga moći aktera svetske privrede da se „uvijek i posvuda nešto ne čini, ne investira, a da se to ne mora javno opravdavati“, pa zbog toga „kristalizacijsku jezgru gospodске moći ne čini *imperijalizam, već neimperijalizam*“⁴¹. Dakle, po mišljenju Becka, imperijalizam i neimperijalizam se diferenciraju da nešto što se ne čini ne

mora se javno opravdavati. Ovakav diferentum može dobiti samo jednu kvalifikaciju- ineptus. U pitanju je rustica veritas - gruba (surova) istina. Ocenjujući improvizovane modernističke mozaike, Beck zaključuje da se oni, u najboljem slučaju (izražavaju - umetak - T. B.) u viziji *alternativnih oblika kapitalizma, a ne u alternativama kapitalizmu*⁴². Da budem do određene mere isključiv: velik deo ovog eseja potpuno je istorijski zasnovan: kontra stav u odnosu na apologetiku kapitalizma autora.

„Contra principia negntem non est disputandum“

(„Ne može se raspravljati s onim koji poriče osnovne istine“).

5. TRAKTAT O REFLEKSIJAMA NEOLIBERALISTIČKOG KONCEPTA GLOBALIZACIJE

-Globalisti i antiallobalisti-

Neoliberalistički i, time, aktuelni koncept globalizacije svetskog, dakle, planetarnog miljea rađa zbog svojih integralnih posledica (ekonomskih, duhovnih, političkih i dr.) dva pola na intelektualnom i pragmatiskom polju - globalisti i antiglobalisti. Vidljivu pojavu na ovom bipolarizmu treba teorijski, čak filozofski, ali i s pragmatске tačke racionalno razjasniti. Principijelno, razjašnjenje zahteva načelan, dakle, istorijsko - civilizacijski stav o fenomenu globalizacije. U svom istorijskom značenju globalizacija predstavlja civilizacijsku planetarnu tekovinu u razvoju društva. Ona nije opcija, ona je zakonitost sveukupnosti razvoja društva danas i još znatno više u budućnosti. Ona se zato ne može zaustaviti ili grublje, obustaviti, čak eliminisati voljom, recimo u rigidnom smislu, revolucijom.

Drugo je pitanje: karakter globalizacije u određenoj etapi razvoja društva, odnosno njena obeležja koja u razvijanju ekonomske društvene formacije kao prirodno - istorijskog procesa formiraju ishodišta, ciljeve, način sprovođenja i rezultate. Odnosno u etapnom pristupu posledice. Karakter globalizacije nameće racionalno pitanje njene objektivizacije. Samo na ovaj način se može realno vrednovati njen domet i njene refleksije stava klasa i socijalnih grupa u odnosu, kako je naznačeno, na efekte koje proizvodi. Klase ili socijalne grupe, izdiferencirane (formalizovane) na globaliste i antiglobaliste su u prvom redu rezultat refleksije o kojoj je reč. Isključuju se, pri tome, istorijski neutemeljeni *ekstremi*.

Bipolarizam - globalisti i antiglobalisti se ne može svrstati u ekstreme. Diferencijacija na ove polove je prirodni proizvod u odnosu na ciljeve, način sprovođenja i posledice globalizacije utemeljene na neoliberalističkom ekonomskom konceptu. U vremenskom isečku ona je stoga *legitima*.

Finale rasprave se svodi na pitanje: da li se mogu očekivati promene u aktuelnim tokovima globalizacije? U načelu, odgovor je potvrđan. Promene neće biti *korenite* - one će nastati zbog rastuće konkurencije brzo razvijajućih

³⁵ Ibid., str. 37.

³⁶ Ibid., str. 37.

³⁷ Stav i konstatacija se bitno razlikuju. U osnovi, stav ima značenje mišljenja (obično ličnog), dakle, reč je o argumentum ad hominem. Konstatacija, iako ima više mogućih značenja, najuverljivije znači „da nešto postoji“. Mišljenje prema faktu.

³⁸ Termin „pozajmljen“ iz hemijske nauke, a znači materiju koja ima svojstva da dejstvuje katalizom, dakle, da rastvara druga tela samim dodiranjem ne sjedinjujući se s njima.

³⁹ Ibid., str. 37.

⁴⁰ Razrada „drugačije globalizacije“ predmet je rasprave u jednom od narednih eseja.

⁴¹ Ibid., str. 87.

⁴² Ibid., str. 91.

zemalja (Kina, Rusija, Indija, Meksiko, Indonezija, Brazil, Iran) u odnosu na dosada najmoćnije ekonomije Zzapada, ključnih aktera neoliberalističkog koncepta globalizacije. Ovakav tok će na dužoj civilizacijskoj ravni postepeno potiskivati u arhiv istorije *aktuelne kovače* lažnog progresa.

Svoja viđenja o globalizaciji u budućnosti, dakle, o *drugačijoj globalizaciji*, biće završni esej ove monografije.

„Infinita est velocitas temporis, quane
magis apparet respicientibus“

(„Beskrajna je brzina vremena,
još veća izgleda onima koji je unatrag gledaju“).

6. DODATAK

6.1 DRUŠTVENE PROMENE – TESTA MENT PRIRODE „NATURA NON FACIT SALTUS“

Bez posebnog dokazivanja može se zaključiti da neoliberalistički koncept globalizacije predstavlja *atentat* na prirodu i, eo ipso, na *čovečanstvo*. Ovo nije metafora, nego činjenica koju proizvodi, kako naglašava H. Šmit, *kapitalizam divljih zveri*.

Bezobzirno razaranje prirode i posledice (klimatske promene i prirodne katastrofe, zagađivanje, ozonske rupe na zemljinom omotaču, etc.) kao proizvod razaranja, dokazuju da ovaj koncept globalizacije onemogućava princip kontinuiteta po kojem se celokupni razvitak prirode odvija organski i postepeno⁴³.

Budući da priroda ne čini skokove, ona se dramatično sudara, oboljeva i danas već vidljivo *umire* usled bespoštene eksploatacije i raubovanja („Rauben wrschit“). Udar na prirodu u cilju maksimizacije profita, imperijalne dominacije i sveukupne nečovečnosti u siromašnom svetu, *udar je na čovečanstvo; sadizam je u odnosu na opstanak zemlje planete*.

„Ne moramo posetiti bolnicu
da bismo našli poremećene umove;
naša planeta je duševna bolnica svemira“.

(J. V. Gete)

Čovečanstvo postepeno skreće s trase razvoja na kolosek borbe za *opstanak* (Poglavica indijanskog plemena Sietla je 1854. godine upozorio američkog predsednika Abrahama Linkolna zastrašujućom opomenom: „Življenju je kraj. Počinje borba za opstanak“). Bezgranična, bespoštedna i *varvarska* težnja da se enormnim posedom kapitala maksimizuje profit „gura“ već *osakaćenu* prirodu na *nagle skokove*. Suprotnost je zakonita: nagli skokovi u uslovima isušenih ili značajno umanjениh prirodnih resursa „bacaju prirodu na kolena“. Nagli skokovi s kolena vode u njeno propadanje. Mnogi ljudi danas u svetu traže Marksov

⁴³ „Natura duce erari nullo pacto potest“ („S prirodom kao vođom ne može se nikako zalutati“). Prošireno tumačenje citata odnosno „Natura maxime miranda in minimus“ („Priroda je i najmanjim stvarima veoma velika“).

„Kapital“. „Traže ga mahom oni koji shvataju kontradiktornost neoliberalne filozofije neograničene ekonomske ekspanzije; ograničeni resursi to ne mogu da izdrže, majka zemlja nema kapacitete da svoj svojoj deci ispuni želju. Ne ni na bogatom Zapadu“⁴⁴. Ultra-liberalni i mondijalizovani kapitalizam (neoimperijalizam) čini dramatičnu civilizacijsku grešku, čija će „popravka“ prirode, ako uopšte bude moguća, imati *znatno veću cenu od profita stečenog njenom devastacijom*.

„Ludilo: raditi jednu te istu stvar iznova
i očekivati drugačiji rezultat“.

(Albert Ajnštajn)

U ukupnim posledicama na dugim stazama civilizacijske ravni, paradoks je da bogate i po nagomilanim (radom, ali i eksploatacijom siromašnih zemalja) potencijalima, koje su u najvećem stepenu degradirale prirodu, *ne shvataju* (ili neće da shvate) da *na njenim razvalinama postaju nemoćne kao i one zemlje* (nerazvijene, po pravilu) *koje su najmanje učestvovalе u ovom žlodelu prema budućim generacijama*.

Gde je rešenje? Gde je izlaz na dugoj trasi civilizacije budućnosti? Pre ličnog stava, generalna konstatacija: kapitalistički način proizvodnje, posebno njegova ultra-liberalana i mondijalizovana varijanta, može samo delimično, pod uticajem *straha od kataklizme* sanirati narušenu prirodu i njen poredak. *Zakon profita ne vodi ozdravljenju prorode*, ali ni *ljuskog roda*⁴⁵.

Imajući, međutim, u vidu činjenicu da kapitalistički način proizvodnje još uvek nije na mnogim tačkama zemljine kugle odigrao svoju istorijsku misiju⁴⁶, razvoj proizvodnih snaga na osnovama kapitala i profita, odnosno da je, da tako kažem, na određenim tačkama ušao u svoju *završnu fazu - imperijalizam*, uz naznačen strah od kataklizme zbog opasno ugrožene prirode, *počovečenje* u okviru kapitalističkog sistema, zaustavljanjem maksimalizacije protita (bogaćenja po svaku cenu i svim sredstvima) - *contra* razaranja prirode, otvara puteve za *nastajanje socijalizma*.⁴⁷

Ovo nastajanje kao zakonitost načina proizvodnje, će, s jedne strane, verovatno proizići po načelu *posibilizma* i, s druge strane, pored dubokih društvenih promena, otvara se *put ozdravljenja prirode i ljuske populacije* širokog razmera.

⁴⁴ „Kraj Fukujame“, „Politika“, 28. decembar 2008.

⁴⁵ Ukazujući da je „drugačiji svet moguć“, pripremama Svetskog socijalnog foruma u Belumu, predočava se: „Ovde se uspostavljaju nove vrednosti. Na primer, upravo domorodački narodi Latinske Amerike imaju praznanja, koncepciju jednog ispunjenog života kojim se *nadilazi potrošačko društvo*. Nije reč o promeni sveta preko noći, nego o novoj etapi. Etapi u kojoj će društvo uzeti sudbinu u sopstvene ruke *ne potčinjavajući se brdima nova* (podvlačenja T. B) (Vajteker, prenos stavova „Deutsche Welee“, 26. januar 2009).

⁴⁶ „Čak i kada je neko društvo uspeo da uđe u trag prirodnom zakonu svog kretanja ... ne može ono niti preskočiti, niti naredbama ukinuti faze prirodnog razvitka. Ali porođajne bolove može da skрати i ublaži“ (K. Marks, predgovor prvom izdanju „Kapitala“).

⁴⁷ „Ovogodišnji forum jedan je od najvažnijih u istoriji, prvi na kojem se kapitalizam kao sitem pokazuje kao neuspeh...“ (procena agencije Blumberg s Ekonomskog foruma u Davosu, „Politika“, 29. januar 2009.).

Ovo je, razume se, viđenje na dugoj istorijskoj trasi civilizacije, *ali siguran sam drugog puta nema ukoliko opstane planeta Zemlja.*

Ovakav scenario, figurativno kao testament prirode, verovatno će iznedriti širi discours. Jer, i teoretičari i biznismeni (namerno ostavljam po strani političke lidere) iz sličnih, ili različitih pobuda, kao *apologete* kapitalističkog načina proizvodnje kao optimalnog i, time, nepromenljivog (većitog), mogu uzvratiti suprotnim stavovima. Pitanje je da li i argumentima?⁴⁸

Ima i drugačijih stavova u teoriji. Navodim samo jedan. U pitanju je stanovište Milana Kangrga, profesora Etike, dakle, ne naučnika iz oblasti ekonomije, sociologije, socijalne psihologije, politikologije ili primenjene filozofije. Prilikom promocije svoje knjige „Etika“ u Zagrebu („Večernje novosti“, Beograd, 6. februar 2005), M. Kangrga podvlači: „Smatram da 15 godina živimo u užasnom stanju. *Kapitalizam je katastrofa* (podvukao T. B.) ... socijalizma ni komunizma nije nigde i nikada bilo. To je sve bio staljinizam. Posle Titove smrti već smo ga skoro imali, a onda su *došli varvari, koji su sve to uništili po svim linijama i bacili su u đubre sve što smo napravili*“ (podvlačenje-T. B.).

7. UMEMO ZAKLJUČKA

I ako još uvek ne mislim da lebdimo na krilima jahača apokalipse, gledajući otvorenim očima neke znake stvarnosti, čini mi se da bi i Janus proplakao.

Društvene promene, tendencija ka socijalizmu, testament su prirode i zavet čovečanstva. Ovo je put koji obećava da *Rubikon još nije pređen.*

7.1 DICTUM FACTUM, spram QUOD DIXI DIXI

Uzged: u eseju su korišćene latinske rači i citati. Razlog se nalazi u činjenici da je latinski jezik *univerzalni jezik nauke.*

Poruka: s kritičarima mog anti-neoliberalizma spreman sam na javnu naučnu raspravu, ali isključivo u slučaju da s logičkom i numeričkom, dakle, statističkom argumentacijom *pobiju* moje stavove i zaključke. U protivnom discours je *isključen*. Izuzetno bi mi teško palo da budem prinuđen da neargumentovanoj kritici moram odgovoriti saglasno Zamjatinovoj sintagmi - palo napamet budali da reč poseče.

⁴⁸ „...mnogostrukost improviziranih modena ... izražava se u najboljem slučaju u viziji alternativnih oblika kapitalizma, a ne u *alternativama kapitalizmu* (U. Beck, ibid., str. 91 - podvukao T. B.). Bil Gejts je na Svetskom ekonomskom forumu u Davosu (2008) naglasio da on ne gubi *veru u kapitalizam* kao najbolji ekonomski sistem. Pitanje: da li duboka i svetska ekonomska kriza daje za pravo Becku i Gejtsu? U tekstu „Kraj Fukujame“ („Politika“, 23. decembar 2008) sreće se pažnja da je „jedno prošlogodišnje istraživanje javnog mnjenja pokazalo da 45% zapadnih Nemaca i 57% istočnih smatra da je socijalizam 'dobra ideja'“.